

Akşemseddin Hazretleri Vakfı

**AKŞEMSEDDİN
SEMPOZYUMU
BİLDİRİLERİ**

Yayın No: 1

1990

AKŞEMSEDDİN TÜRBEŚİ ve HAZİRESİNDEKİ TÂRİHÎ KİTÂBELER

Doç. Dr. Ali YARDIM

1983 senesinden beri Anadolu coğrafyası üzerinde sürdürdüğüm bir araştırma projesinin(*) bu bölgedeki uygulaması dolayısıyla, 14-17 Temmuz 1988 tarihleri arasında, Göynük ve çevresinde üç gün çalıştım. Zaman içinde tanıdığım Akşemseddin ile, mekân plânında ilk defa karşılaşıyordum. Göynük adının ise, kelime olarak hâfızamda yer etmesine rağmen, idârî taksimat içindeki yerini hiç düşünmemiştim.

Göynük ve çevresindeki (Bolu, Geyve, Sarıgâzi Köyü vb.) tesbitlerim, araştırma projesinin bütününe mühim katkılarda bulunmuştu. Bilhassa, Akşemseddin sandukasının yazıları ile türbe hazîresindeki bir kısım mezar kitâbeleri, bir kaç yönden ehemmiyet arz ediyordu. Ancak, ahşap sandukadaki yazıların çözülmesinde bir iki tereddüt baş gösterdiği için, ilerde üzerinde çalışmak üzere, bu yazıların kopyasını çıkarma yoluna gittim. Bu arada diğer tesbitlerimi de yaparak Göynük'ten ayrıldım.

Göynük'teki çalışmalarım sırasında, İlçe Kaymakamı Sayın Tayyar Şaşmaz Beyefendi ile Kaymakamlık Yazı İşleri Müdürü Sayın Mustafa Aydın Bey'in çok yakın ve candan ilgilerini gördüm. Kendi-

(*) Dokuz Eylül Üniversitesi Araştırma Fon Saymanlığına bağlı olarak yürütülen "Anadolu Selçukluları ve Beylikleri Devri Mimari Eserlerindeki Hadis Kitâbeleri" adlı bu proje, 1989 yılında tamamlanmıştır.

AKŞEMSEDDİN TÜRBEŞİ ve HAZİRESİNDEKİ TARİHİ KİTABELER

lerine karşı duyduğum minnet ve şükran duygularımı huzurlarınızda dile getirmeyi, edâsı zarûrî bir ilim borcu kabûl ediyorum.

Nihâyet, Bolu Valisi Sayın Gökhan Aydın Beyefendinin bu Sempozyum için vâki dâveti üzerine, araştırmalarım sırasında elde ettiğim dokümanları değerlendirmeyi, kaçınılmaması gereken bir fırsat telâkkî ettim. Bu maksatla huzurlarınızı işgâl etmiş bulunuyorum.

Tebliğime, "*Akşemseddin Türbesi ve Hazîresindeki Târihî Kitâbeler*" başlığını koyarken, bir de açıklama yapma ihtiyâcını duydum. Zîrâ, bir kısmı, belki de büyük çoğunluğu çevreden getirilmiş bulunan buradaki mezar taşlarının târihleri, Göynük'ün târihine göre çok eski değildir. İşte, Hicrî 1100, 1200 ve 1300'lü târihleri taşıyan ve dili de Türkçe olan bu son devir kitâbelerine, tebliğde hiç yer vermediğimi; sâdece, *Akşemseddin*'in kendisi ve devri ile ilgisi bulunan kitâbeleri ele almaya ve bu sınırın dışına pek çıkmamaya çalıştığımı hemen belirtmeliyim.

Bu ölçüler içersinde, benim görebildiğim kadarı ile, *Göynük'teki târihî kitâbeler*'in dökümü şöyledir:

1- Akşemseddin Türbesi'nin üç satırlık girift istifli celi sülüs hatla yazılmış kapı üstü inşâ kitâbesi.

2- Türbe içindeki *ahşap sanduka*'nın: a) Üç satırlık baş ucu; b) Üç satırlık ayak ucu; c) Tek satırlık sağ taraf; d) Yine tek satırlık sol taraf yazıları. Bu yazıların tamâmı, istifli celi sülüs hatla kabartma olarak yazılmıştır.

3- Türbe hazîresinde (bahçede), dağınık şekilde rastgele konmuş, ikisi demir parmaklık içinde, dördü de batı cihetindeki bahçe duvarına ve çay tarafına yakın yerlerde olmak üzere, *altı mezar taşı*. Aşağıda metinlerini vereceğimiz bu mezar taşları 852 (1448) târihli olup; *Akşemseddin*'in *Mahbûbe*, *Fahrunnisâ* ve *Zeyneb* adlı üç kızına âittir.

AKŞEMSEDDİN SEMPOZYUMU BİLDİRİLERİ

4– Öte yandan; bahçenin, câmi ile türbe arasındaki kısmında bulunan iki mezar taşı daha vardır ki, birisi 745 (1344) târihli olup, Gönük'ün en eski yazılı vesîkası durumundadır; diğeri de, 967 (1559–1560) târihlidir.

Bunlar dışında kalan diğerkitâbeler, yukarda da işâret edildiği gibi, hep, milâdi 18. asırdan sonraki devirlere âittir.

Kitâbelerin neşir durumuna gelince: Bizim görebildiğimiz çerçeve içinde, mezar kitâbelerinin hiç neşredilmemiş olduğu anlaşılmaktadır. Türbenin inşâ kitâbesi ile, ahşap sandukanın yazıları ise neşredilmiştir. Rahmetli Dr. Ekrem Hakkı Ayverdi'nin titiz mesâisiyle vücut bulan ölümsüz eserinde kısmen fotoğrafları da konarak neşredilen1 bu yazıları, bizim tekrar bir *tebliğ* konusu yapmamız, mâlûmu îlâm kabîlinden bir gayretekeşliğe değil; bil'akis, bizden önce yapılan değerli çalışmaların eksik kalan yönlerini tamamlama ve bu sempozyum türünden tertiplenen kültür faaliyetlerine bir zerrekatkıda bulunma maksadına dayanmaktadır.

Ayverdi'nin sözünü ettiğimiz eserinde, Türbenin üç satırlık inşâ kitâbesi, doğru ve eksiksiz olarak neşredilmiştir. Biz de, aynen aldık.

Ahşap sanduka'da; iki Hadîs, bir mutasavvıf sözü, bir de feylesof (hakîm) sözü vardır. Bu yazılardan; sağ tarafta, yâni pencere yakınında bulunan Hadîs okunamamış ve yakıştırma yoluna gitmeden, bu durum belirtilmiştir. Ayak ucu yazısı ile sol taraf yazılarında, –bize göre okuma hatâsı değil– gözden kaçmış matbaa (dizgi) hatâları vardır. Baş ucu yazısı ise doğru dizilmiştir.

Biz, kitâbe okumada farklı bir usûl tâkip etmekteyiz. Kitâbeyi, aynı zamanda kitap ile de karşılaştırma esâsına dayanan bu usûl, daha sıhhatli sonuç almamıza yardımcı olmaktadır.

1– Bkz. Ekrem Hakkı Ayverdi, *Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri III*, İstanbul, 1973, s. 279–280.

KİTÂBELERİN ÇÖZÜLMÜŞ ŞEKLİ ve TERCÜMELERİ

1. Türbenin Kapı Üstü İnşâ Kitâbesi

تُوفِّيَ الشَّيْخُ أَفْضَلُ الْمُدَقِّقِينَ وَ أَكْمَلُ الْمُحَقِّقِينَ مُحَمَّدُ بْنُ حَمَزَةَ الشَّهْبَرِيُّ /
بَاقِيَ شَمْسِ الدِّهْنِ قُدِّسَ سِرُّهُ فِي أَوَّجِرِ الرَّبِّيعِينَ فِي سَنَةِ ثَلَاثٍ وَ سِتِّينَ وَ ثَمَانِمِائَةٍ /
وَ وُلِدَ فِي اثْنَيْ وَ تِسْعِينَ وَ سَبْعِمِائَةٍ وَ بُنِيَ الْقَبْرَةُ فِي ثَمَانٍ وَ سِتِّينَ وَ ثَمَانِمِائَةٍ .

"İlâhî incelikleri kavrayanların en üstünü, hakâkete ermişlerin en kemâllisi, Akşemseddin diye meşhur Şeyh Mehmed b. Hamza–Allah sırrını takdis etsin–, 863 (1459) senesinde Rebülâhir (Şubat) ayı sonlarında vefât etmiştir. O, 792 (1390) senesinde doğmuş olup; türbe, 868 (1464) yılında yapılmıştır".

Akşemseddin'in sıfatlarını, Künyesini ve ölüm tarihini kaydetmenin ötesinde, onun doğum târihi ile türbenin yapılış yılını da kaydeden bu inşâ kitâbesi, kendine has bir özellik taşımaktadır. Her halde, muhtevâ bakımından bir benzeri yoktur.

2. Ahşap Sandukanın Yazıları

a) Baş Ucu Yazısı

قَالَ النَّبِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ : / إِذَا تَحَيَّرْتُمْ فِي الْأُمُورِ فَاسْتَعِينُوا / مِنْ أَهْلِ الْقُبُورِ .

"Hazreti Peygamber (a.s.) buyuruyor ki: "İşlerinizde tereddüde düştüğünüz zaman, kabir ehlinden yardım isteyiniz".

b) Ayak Ucu Yazısı

قَالَ بَعْضُ الْحُكَمَاءِ / أبلغُ العِطَاطِ النَّظْرُ / إِلَى مَحَلَّةِ الْأَمْوَاتِ .

2- Bkz. Sadreddin el-Kanevi, Şerhül-Hâdisi'l-Erba'in, Mısır 1324, s. 47, (39. hadis); İbn Kemal Paşa, Şerhul-Hadisi'l-Erba'in (Resâil-i İbn Kemal içinde 6. risâle), İst. 1316, s. 62 (3. hadis); Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ, Mısır, 1351, I/88, Nu. 213 (İbn Kemal'in Erba'in'ine atfen).

AKŞEMSEDDİN SEMPOZYUMU BİLDİRİLERİ

"Feylesoflardan biri demiştir ki: "İnsanın kalbini yumuşatan en tesirli öğüt, ölümler mahallesine (kabristana) bakmaktır".

c) Sağ Taraf Yazısı (Baştan Ayağa Doğru)

قَبْلَ لِلنَّبِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ : مَنْ أَزْهَدَ النَّاسَ ؟ قَالَ : مَنْ لَمْ يَنْسَ الْمَقَابِرَ وَالْإِيلَى ،
وَتَرَكَ فَضْلَ زِينَةِ الدُّنْيَا ، وَآثَرَ مَا يَبْقَى عَلَى مَا يَفْنَى ، وَلَمْ يَعْذُ غَدًا مِنْ أَيَّامِهِ ،
وَعَدَّ نَفْسَهُ مِنَ الْمَوْتَى .

"Hazreti Peygamber (a.s.)'e: "İnsanların en zâhidi kimdir?" diye sorulduğunda; kendileri:

- 1- Mezarlığı ve çürümeyi hiç unutmayan;
- 2- Dünyâ nîmetlerinin fazlasını terk eden;
- 3- Bâki olanı fânî olana tercih eden;
- 4- Yarını, günlerinden saymayan (hesaba katmayan);
- 5- Ve kendini, ölümler yerine koyan kimsedir" buyurmuşlardır.

d) Sol Taraf Yazısı (Ayaktan Başa Doğru)

قَالَ يَحْيَى بْنُ مَعَاذٍ : الْعَاقِلُ الْمُصِيبُ مَنْ عَمِلَ ثَلَاثًا تَرَكَ الدُّنْيَا قَبْلَ أَنْ تَتْرُكَهُ ،
وَبَنَى قَبْرَهُ قَبْلَ أَنْ يَدْخُلَهُ ، وَارْضَى خَالِقَهُ قَبْلَ أَنْ يُلْقَاهُ .

"Yahyâ b. Muâz (ö. 258/871) demiştir ki: "Şu üç şeyi yapan:

- 1- Kendisini terketmeden önce dünyâlıkları terk eden;
- 2- İçine girmeden önce âhîret evini yapan;

- 3- Bkz. Gazzalî, İhyau Ulumiddin, Kahire (tr.z.), IV/602; Suyûtî, el-Câmiü's-Sagîr, Kahire 1373/1954, I/39; Alaüddin el-Hındî, Kenzü'l-Ummâl, Halep 1391/1971, III/190 Nu. 6092; Aclunî, Keşfü'l-Hafâ, I/129, Nu: 326 (Hepside Beyhaki'nin Şuabü'l-İman'ına atfen.)
- 4- Bkz. Ebû Nuaym el-İsfehânî, Hilyet'ül-Evliyâ, Mısır 1357/1938, X/53; Ferîdüddin Attâr, Tezkiret'ül-Evliyâ (Süleyman Uludağ Tercümesi), İstanbul 1985, s. 402; İbn Hacer, Münebbihât, İstanbul 1322, s. 7.

AKŞEMSEDDİN TÜRBEŞİ ve HAZİRESİNDEKİ TARİHİ KİTABELER

3- Ve, kavuşmadan önce Yaradıcısını râzı eden kimse,
akıllıca davranmış olur."

Ceviz ağacına oyulmak sûretiyle kabartma olarak yazılan bu yazılar, sandukanın baş ucu yazısı hâriç, Anadolu'nun diğer bölgele-
rindeki kitâbelerde hiç kullanılmamıştır. Sanduka ise, Ekrem Hakkı
Ayverdi'nin de isâbetle tesbit ettiği gibi, daha önceki asırlarda Anado-
lu'da örneğine çok rastlanan "yazılı ahşap lâhidlerin, Osmanlı devrinde
tatbik edilen sonuncusu" olma gibi bir özellik de arz etmektedir. Kesin
bir kayıd bulunmamakla berâber, sandukanın, Sultan Fâtih tarafından
yaptırılmış olması ihtimâli, gerçeğe daha yakın bir tahmin durumun-
dadır⁵.

TÜRBE HAZİRESİNDEKİ MEZAR TAŞLARI

Türbe içinde iki sanduka daha olup, bunlar, Akşemseddin'in
oğullarından Hamdullah Fakîh ile Nûr-i Hudâ Çelebi'ye âiddir. Bu iki
sandukanın ise yazısı yoktur.

Türbe hazîresinde bir kısım mezar taşları bulunmaktadır. Bunlar
arasında sekiz tânesi daha eski, diğerleri ise son üç asırlık devirlere
âittir. Biz, sâdece, ilk devirlere âit olan bu sekiz taşı değerlendirme du-
rumundayız. Bunlardan beşi, Akşemseddin'in üç kızının mezar taşla-
rıdır. Üzerinde iki Hadîs metni bulunan altıncı taşın da, yine Akşem-
seddin âilesinden birisine âit olması kuvvetle muhtemeldir. Bu taşların
kitâbelerini, birleştirerek kaydediyoruz.

1- Türbe yakınındaki demir parmaklık içinde yanyana duran üç
mezar taşından soldan sağa doğru ikisi, Akşemseddin'in kızı Mah-
bûbe'ye âiddir ki, yazıları şöyledir:

5- Buraya kadar olan kitâbeler, metin ve tercümelemleri ile yazılıp *Levhâ* haline
getirilmiştir. Huzurunuzda, bu levhaları, Kaymakam Vekili Sayın Mustafa Aydın
Bey'e Türbe-i Şerife asılmak üzere, takdîm ediyorum.

AKŞEMSEDDİN SEMPOZYUMU BİLDİRİLERİ

١- وَخَمْسِينَ وَتَمَائِمَیْهِ	١- هَذَا عَسْكَرُ الْمَوْتِ
٢- تُوُقِّیْتِ الْعَالِمَةَ الْمَعْصُومَةَ	٢- قَالَ النَّبِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ :
٣- مَحْبُوبِهِ بِنْتُ آقِ شَمْسِ الدِّیْنِ فِی اللَّیْلَةِ	٣- الدُّنْيَا مَزْرَعَةٌ الْآخِرَةُ .
٤- الثَّانِيَةَ ذِي الْقَعْدَةِ اثْنَى	٤- اَلَا يَا عَسْكَرُ الْاٰخِيَاءِ

(Ayak Ucu Kitabesi)

(Baş Ucu Kitâbesi)

"Hazreti Peygamber (a.s.) buyuruyor ki /Dünyâ, âhiretin tarlasıdır. / Ey diriler topluluğu! / Burası, ölümler mahallesidir".

Taşın kavisli yerine birinci satır olarak yazılan ifâde, kitâbenin dördüncü satırı olarak değerlendirilmelidir.

"Akşemseddin'in, günahsız ve âlim kızı Mahbûbe, 852 (1448) senesinin Zilkaade ayının ikinci gecesinde vefât etmiştir".

Bu ikinci taşın birinci satırı da, aynen yukarıdaki gibi, dördüncü satır olarak değerlendirilmelidir.

2- Bu iki taş da, Fahrunnisâ adlı bir başka kızına âiddir. Ayak ucu taşının birinci satırı, yukardakilerde olduğu gibi, dördüncü satır olarak değerlendirilmelidir. Kendi adı, başucu taşında; baba adı ise, ayak ucu taşında bulunan bu iki kitâbenin müşterek tercümesi şöyledir:

١- وَتَمَائِمَ مَائِهِ	١- تُوُقِّیْتِ الْعَالِمَةَ
٢- بِنْتُ آقِ شَمْسِ الدِّیْنِ	٢- الْمَعْصُومَةَ الْمَغْفُورَةَ
٣- فِی اللَّیْلَةِ السَّادِسِ وَالْعِشْرِينَ	٣- فَخُرُّ النَّسَاءِ
٤- مِنْ رَمَضَانَ سَنَتِهِ اثْنَى وَخَمْسِينَ	

(Ayak ucu kitâbesi)

(Baş ucu kitâbesi)

AKŞEMSEDDİN TÜRBESİ ve HAZİRESİNDEKİ TARİHİ KİTABELER

"Akşemseddin'in; bilgili, günahsız ve bağışlanmış kızı Fahrunisâ, 852 (1448) senesinin Ramazan ayının yirmialtıncı gecesinde vefât etmiştir".

3- Üçüncü kızına âid tek mezar taşı ise, şu ifâdeleri taşımaktadır: "Akşemseddin'in günahsız küçük yavrusu Zeyneb'in ölümü, 852 (1448) senesinin Ramazan ayının yirmidördüncü gecesinde vukû bulmuştur".

١- وَقَاةُ الصَّغِيرَةِ

٢- الْمَعْصُومَةِ زَيْنَبِ بِنْتِ آقِ شَمْسِ الدِّينِ

٣- فِي اللَّيْلَةِ الرَّابِعَةِ وَالْعِشْرِينَ

٤- مِنْ رَمَضَانَ سَنَةِ اثْنَيْ وَخَمْسِينَ وَثَمَانَةَ مِائَةٍ

4- Aynı döneme âit bir mezar taşı daha vardır. Üzerinde iki Hadîs metni yazılı bulunan bu taş, Akşemseddin âilesinden bir başkasının, muhtemelen hanımının baş ucu şâhidesi olmalıdır. Bu kitâbenin de metni ve tercümesi şöyledir:

١- قَالَ النَّبِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ

٢- الدُّنْيَا مَزْرَعَةُ الْآخِرَةِ .

٣- اذْكُرُوا مَوْتَكُمْ بِالْخَيْرِ .

"Hazreti Peygamber (a.s.) buyuruyor ki: /Dünyâ, âhiretin tarlasıdır. / Ölülerinizi, hayırla yâdediniz".(*)

(*) Not: Akşemseddin âilesine ait olan bu altı mezar taşı, 6.8.1989 tarihinde, türbenin yanındaki demir parmaklıklı kısımda toplanmıştır.

AKŞEMSEDDİN SEMPOZYUMU BİLDİRİLERİ

5- Öte yandan, bahçede, câmi ile türbe arasında iki mezar taşı daha vardır ki, kime âid olduğu bilinmemektedir. Bunlardan birisi, Akşemseddin'in vefâtından 118 sene öncesinden, taa Orhan Gâzi devrinden kalmadır. Bu taş, Göynük'ün en eski yazılı vesİKası olma vasfını korumaktadır. Ön ve arka yüzlerindeki yazıların tercümesi şöyledir: "... 745 (1344) senesinin Rebûl'âhir ayı sonlarında....".

۱- في أواخر ربيع
۲- الآخر لسنة
۱- خمس
۲- وأربعين
۳- وسبعماية

(Arka yüzü)

(Ön yüzü)

6- Aynı yerde bulunan ve Akşemseddin'den 100 sene sonraki devrin târihini taşıyan bir mezartaşının da sâhibi bilinmemektedir. Ancak, metinde geçen "kabir" kelimesinin sonundaki "hâ" zamîrinden, onun, bir kadına âit olduğu anlaşılmaktadır. Tercümesi:

"... Allah, kabrini nurlandırсын! / Târih, 976 (1559-1560) senesindedir....".

تاريخ
في
سنة
٩٦٧
(Arka yüzü)

نور الله قبرها
(Ön yüzü)

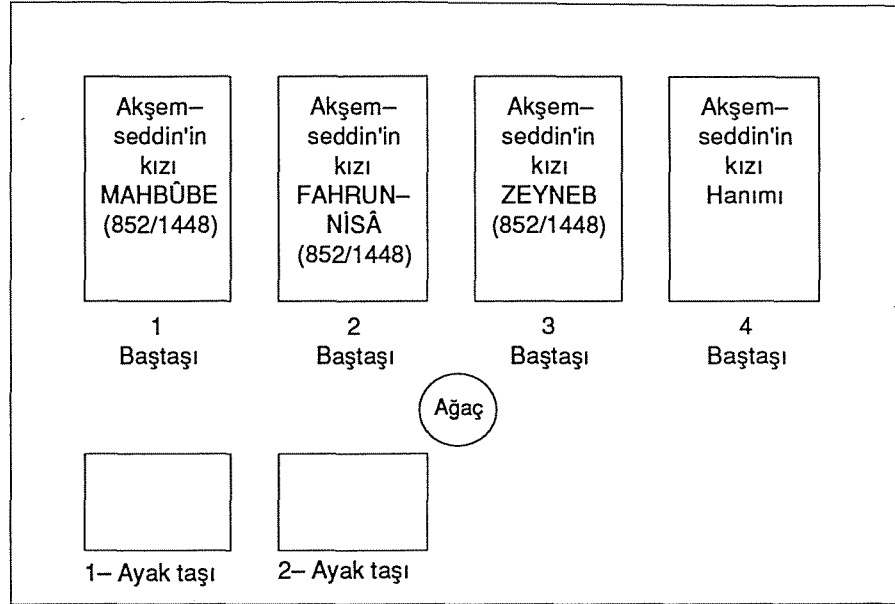
Bölgenin tapu sicili değerindeki bu kitâbeleri; Göynük'ün dününe ışık tutması yanında, milletimizin kültür, san'at, inanç, üslûp bakımından gösterdiği seviyeyi ve ulaştığı mertebeyi işâretlemesi bakımından da ehemmiyet arz etmektedir. Aynı zamanda, 13-16. asırlar Anadolu'sunda yaygın olan "mimârî eserlere ve mezar taşlarına Ha-

AKŞEMSEDDİN TÜRBESİ ve HAZİRESİNDEKİ TARİHİ KİTABELER

dîs-i Şerîf yazma geleneği"nin beş Hadîsle bu bölgedeki şâhidleri durumunda bulunan bu kitâbeler, birer "mukaddes emânet" ciddiyet ve titizliği ile muhâfaza edilmeye lâyıktırlar.

İlgililerin ihtimâmına arz eder, hepinize saygılar sunarım.

TÜRBE

Kapı

Demir Parmaklıklı Kısım